

Đa dạng hóa các hình thức tiếp cận và khai thác văn bản văn học

Nguyễn Thị Bình*

*Khoa Ngôn ngữ và Văn hóa Pháp, Trường Đại học Ngoại ngữ,
Đại học Quốc gia Hà Nội, Đường Phạm Văn Đồng, Cầu Giấy, Hà Nội, Việt Nam*

Nhận ngày 10 tháng 6 năm 2011

Tóm tắt. Các thao tác tiếp cận thi pháp học trong khai thác văn bản văn học đòi hỏi người dạy - người học nghiên cứu, tìm hiểu các hình thức nghệ thuật ngôn từ trong chức năng tổ chức và thể hiện nội dung xã hội, văn hóa và cả nội dung triết học của chúng. Sau khi chỉ ra tính khoa học và tính khả thi của việc áp dụng phương pháp dạy học văn bản văn học theo đặc điểm loại hình và theo đường hướng giao tiếp, bài báo đề xuất một số thao tác sư phạm liên quan đến Đọc có phương pháp, lựa chọn tác phẩm văn học và quá trình dạy và học tác phẩm văn học áp dụng cho sinh viên chuyên Pháp, trường Đại học Ngoại ngữ-ĐHQG Hà Nội.

Từ khóa. Phân tích văn bản văn học, thi pháp học, loại hình, thể loại, đường hướng giao tiếp.

Lí luận tiếp nhận văn bản văn học ra đời, phát triển, tạo nền móng cho sự ra đời của nhiều khuynh hướng phê bình đa dạng, cung cấp cơ sở khoa học cho việc tiếp cận văn bản văn học. Vị trí và vai trò của người dạy- người học - một loại “siêu độc giả” đóng vai trò quan trọng đối với quá trình tạo lập một đời sống riêng của văn bản văn học. Sự hình thành của những phương pháp khai thác văn bản mới đòi hỏi phải có các chiến lược giáo học pháp, các biện pháp phù hợp với chức năng chủ động, sáng tạo của người dạy và người học.

Bài viết này đưa ra một số đề xuất nhằm khắc phục tình trạng dạy các tác phẩm văn học khiến người học thụ động và ít hứng thú với tác phẩm văn học, tiết học môn văn học không tạo cảm hứng thẩm mỹ văn chương, người học thờ ơ và chán nản, nhất là trong bối cảnh hiện nay,

khi mà các phương tiện thông tin nghe- nhìn chiếm ưu thế, gây một áp lực lớn đối với việc giảng dạy môn văn học trong nhà trường. Xuất phát từ thực tiễn đó, chúng tôi đưa ra những đề xuất ứng dụng các thao tác tiếp cận thi pháp học đòi hỏi người dạy - người học phải nghiên cứu các hình thức nghệ thuật ngôn từ trong chức năng tổ chức và thể hiện nội dung xã hội, văn hóa và cả nội dung triết học của chúng. Bài viết cũng phân tích khả năng ứng dụng và hiệu quả của phương pháp dạy- học theo đặc điểm loại hình và thể loại cũng như việc khai thác văn bản văn học theo phương pháp giao tiếp. Những phương pháp này có tác dụng tạo lập khả năng độc lập và sáng tạo trong tiếp nhận tác phẩm văn học của người học, đồng thời rèn luyện các kỹ năng giao tiếp nói và viết cho sinh viên trong các lớp học chuyên ngoại ngữ. Hướng đi này đã được ứng dụng và đạt được kết quả tốt trên thế giới nhưng chưa được khai thác rộng

*ĐT: 84-912781880.

E-mail: ngtbhinh1301@gmail.com

rãi trong nghiên cứu và giảng dạy văn học ở Việt Nam.

1. Các nguyên tắc phân tích văn bản văn học

1.1. Giải thích văn bản văn học (*expliquer un texte*)

Tất cả các công trình về giảng dạy văn học đều nhấn mạnh đến tầm quan trọng của giai đoạn đầu của việc đọc tác phẩm văn học, đó là *thấu hiểu văn bản*. Mục đích của giai đoạn này là nhằm thực hiện những nghiên cứu chuyên biệt, đặc thù của loại văn bản văn học. Hoạt động giải thích này lại càng có ý nghĩa hơn đối với những văn bản văn học có nguồn gốc từ một nền văn hoá cách xa về phương diện không gian và thời gian so với người học.

Vậy thực chất nhiệm vụ của bước một - bước giải thích văn bản văn học là gì? Theo các tác giả của công trình *Văn học Pháp ngữ* do Jean - Louis Joubert chủ biên [1], xuất phát từ đối tượng người học cụ thể, người dạy phải đánh giá chính xác năng lực thấu hiểu văn bản của người học. Giải thích văn bản văn học đòi hỏi ở người học các năng lực sau đây: năng lực văn hóa, năng lực ngôn ngữ, năng lực về văn bản văn học (*compétences culturelle, linguistique et textuelle*).

- Năng lực văn hóa

Khả năng tiếp cận văn bản văn học đòi hỏi người học phải có một hành trang văn hóa thu nhận được từ môi trường xã hội của họ. Đối với những tác phẩm văn học nước ngoài, đó là khối kiến thức văn hóa nước ngoài mà sinh viên được cung cấp (văn hoá Pháp cho sinh viên chuyên ngành tiếng Pháp). Khi đó vai trò của người dạy hoặc giáo trình chỉ là phương tiện chuyển tiếp khối kiến thức đó. Đó là những kiến thức văn hóa chung về các lĩnh vực: lịch sử, chính trị, văn hoá- xã hội... Thí dụ trong trích đoạn tác phẩm "*Cuốn sách những cuộc chạy trốn*" của Le Clézio, trình bày một đoạn hội thoại bao gồm các nhãn mác của các sản phẩm công nghiệp tiêu dùng ở cuối thế kỷ XX. Trong tác phẩm đó nhà văn không ghi rõ tháng,

ngày của sự kiện, không giới thiệu tỉ mỉ bối cảnh xã hội như trong các tiểu thuyết truyền thống kiểu Balzac ở thế kỷ XIX, do vậy chính sự hiểu biết về các sản phẩm sẽ giúp người học xác định được môi trường xã hội thuộc một giai đoạn lịch sử nhất định- nơi nhân vật được "cắm sâu". Sự nghiên cứu tỉ mỉ từng tín hiệu văn hoá trong văn bản cho phép suy xét và phân tích sâu sắc giá trị văn hóa của văn bản. Ngoài ra, cũng cần phải chú ý đến dấu ấn của nhà văn để lại trong văn bản. *Ai phát ngôn? Một nhà văn theo đạo Thiên chúa, đạo Hồi? Họ có nguồn gốc từ Châu lục nào, Châu Âu, Châu Phi ...? Họ để lại những dấu ấn cá nhân nào trong văn bản?* Trả lời được các câu hỏi này từ góc độ địa lý, lịch sử, xã hội sẽ làm sáng tỏ các giá trị văn hóa của văn bản văn học và đó là việc làm cần thiết trong quá trình "giải mã" văn bản

- Năng lực ngôn ngữ

Năng lực này liên quan mật thiết với năng lực văn hóa. Năng lực ngôn ngữ chính là những hiểu biết ngôn ngữ của người nói/ người viết, nhờ đó mà anh ta có thể tạo lập, nhận biết và hiểu các cấu trúc cú pháp, có thể giải mã những diễn ngôn mơ hồ, hàm ý.

- Năng lực văn bản

Trong quá trình giải thích văn bản văn học, một vấn đề then chốt được đặt ra là cách thức bảo đảm sự hiểu chính xác văn bản, làm sáng tỏ ý nghĩa văn bản và đặc biệt là cách đọc một văn bản văn học. Để làm được điều đó, cần phải tuân theo một quy trình vận hành như sau : cần phải xác định trong văn bản: *Ai nói? Với ai? Ở đâu? Khi nào?* Và phải được đặt trong ngữ cảnh tổng thể, trong mối liên quan với đầu đề của văn bản. Cần phải xác định những từ then chốt và giọng điệu của văn bản.

Một văn bản văn học bao gồm nhiều loại hình khác nhau. Kỹ năng văn bản hướng đến khả năng xác định những tính chất đặc thù của từng loại hình. Ví dụ đối với loại hình miêu tả, phải xác định những cảnh (*scènes*), các bình diện khác nhau hiện lên qua hệ thống từ vựng, ngữ pháp: tính từ chỉ tính chất, đại từ quan hệ,

động từ thời quá khứ tiếp diễn không hoàn thiện... Kỹ năng này luôn gắn kết chặt chẽ với kỹ năng ngôn ngữ và kỹ năng văn hóa, đặt nền móng cho cách đọc có phương pháp (lecture méthodique), hướng đến một dạng bài tập có khả năng phát huy tính tự chủ, độc lập và năng lực cá nhân của người học trong việc cảm thụ tác phẩm văn học.

1.2. Bình giảng văn bản văn học (*commenter un texte*)

Bình giảng một văn bản văn học (một đoạn trích hoặc một tác phẩm trọn vẹn) là một trong những bài tập quan trọng mà giáo viên thực thi trên lớp bên cạnh những bài tập khác. Mỗi một loại bài tập đòi hỏi phải tuân theo các bước tiến hành chuyên biệt của dạy và học một văn bản văn học.

Theo từ điển Petit Robert⁽¹⁾, “bình giảng là nghiên cứu, suy ngẫm, đưa ra những nhận xét về những cái được trình bày trong văn bản”. Đối với văn bản văn học, bình giảng một văn bản còn có nghĩa là phát hiện những điều ngầm ẩn, không hiển hiện rõ ràng, phát hiện những nét đặc sắc. Bài bình giảng văn học đòi hỏi những suy ngẫm mang tính chất cá nhân của chính độc giả, mời gọi độc giả trình bày những cảm xúc tươi nguyên của mình. Nó xuất phát từ văn bản và quay trở lại văn bản nhằm phát hiện tính văn học của văn bản.

Là loại hình bài tập nâng cao kỹ năng viết cho sinh viên, bài bình giảng có hình thức của bài tập làm văn. Đó là kiểu bài tập khó, dành cho người học có trình độ tương đối cao trong việc học môn văn học. Dạng bài viết này thực chất là một quá trình tiếp cận văn bản có hệ thống, cho phép phát hiện toàn bộ thủ pháp nghệ thuật của nhà văn nhằm phục vụ cho sự giao tiếp tư tưởng, hiệu quả thẩm mỹ và cảm hứng giữa văn bản và độc giả. Chính vì vậy, bài bình luận có thể được tiến hành theo các bước tuần tự sau đây:

- Giai đoạn “Quét” văn bản

Đây là giai đoạn đầu tiên của quá trình tiếp cận văn bản. Giai đoạn này yêu cầu người học đọc kỹ văn bản theo các hướng sau đây:

* **Nghiên cứu về từ vựng:** khảo sát hệ thống tổ chức các từ nối ở cấp độ đoạn văn, cấp độ văn bản, đặc biệt tìm hiểu kỹ càng các trường từ vựng “mở đọc”.

* **Nghiên cứu về cú pháp:** xem xét việc tạo nghĩa của các cấu trúc ngữ pháp; hiệu quả của việc sử dụng các kiểu câu khác nhau.

* **Nghiên cứu về ngữ nghĩa** tập trung vào hành động phát ngôn (énonciation): nghiên cứu mối quan hệ giữa người kể chuyện và truyện, quan hệ giữa người kể chuyện và nhân vật, quan hệ giữa các nhân vật, quan hệ giữa người kể và hình thức ngôn ngữ lựa chọn để biểu đạt; nghiên cứu sự chuyển dịch từ ngôi “tôi-Je” đến “chúng tôi-Nous” tiếp đến “người ta-On”; tìm hiểu những dấu hiệu khẳng định sự hiện diện của người kể chuyện; nghiên cứu hiệu quả của các kỹ thuật kể chuyện.

* **Nghiên cứu về ngữ âm:** các hoạt động tạo âm thông qua kỹ thuật lặp các phụ âm, nguyên âm tạo nhạc tính cho văn bản.

* **Nghiên cứu về các biện pháp tu từ:** phát hiện nghĩa tiềm ẩn của văn bản qua các biện pháp tu từ. Mục tiêu của bước này là hướng người học thâm nhập sâu vào toàn bộ hệ thống tổ chức văn bản nhằm phát hiện các giá trị nghệ thuật của văn bản.

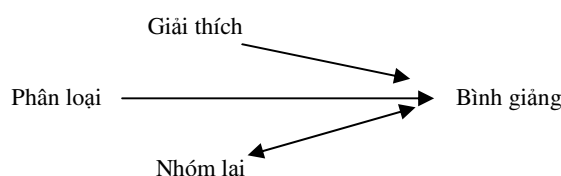
- Giai đoạn tổ chức bài bình giảng

Giai đoạn này yêu cầu người học sắp xếp các thành phần theo trật tự lô gíc của bài tập làm văn bình giảng. Muốn xây dựng một đề cương khoa học, hợp lí, người học phải tiến hành tổng kết việc nghiên cứu các bình diện khác nhau của văn bản như đã nói ở trên. Một bài văn bình giảng đề cao những đánh giá, suy xét đậm chất cá nhân của người học. Giáo viên phải đặc biệt lưu ý người học là không chỉ có một nhận định, một chân lí, một nghĩa duy nhất đúng của văn bản văn học và người học hoàn toàn có thể bảo vệ chủ kiến riêng của mình bằng các luận cứ, luận chứng xác đáng.

⁽¹⁾ 2004, tr. 308.

2. Đọc có phương pháp (lecture méthodique)

Thực chất trong các phần trên chúng tôi đã trình bày các giải pháp cụ thể với các thao tác chuyên biệt, bổ sung tương tác lẫn nhau hướng đến một kiểu *Đọc có phương pháp*. Điều kiện then chốt, cốt lõi dẫn đến thành công về phương diện giáo học pháp trong cách tiếp cận văn bản văn học là thực thi đồng thời các biện pháp, kỹ năng chuyên biệt của những thao tác khác nhau đối với văn bản văn học. Chúng ta có thể tham khảo một sơ đồ tổng hợp gồm bốn thao tác do nhóm tác giả cuốn *Hướng dẫn dạy Văn học Pháp ngữ* [2] đề xuất:

Trong khi thao tác *Nhóm lại* có thể được thực hiện trước hoặc sau *Bình giảng*, thì thao tác *Giải thích* bắt buộc phải được tiến hành trước *Bình giảng*. Tuy nhiên *Bình giảng* là kết quả cao nhất mà không phải người học nào cũng có thể đạt được một cách dễ dàng. Đó là loại hình bài tập khó, có thể dành cho thí sinh được tuyển chọn là giáo viên dạy môn văn học.

Để thực hiện tốt loại bài tập này thì *Đọc có phương pháp* chính là biện pháp hữu hiệu nhất. Vậy *Đọc có phương pháp* là gì? Đó là kiểu đọc trong đó người học chọn một góc độ mà ở đó anh ta có thể phát huy những nhận xét, đánh giá chủ quan trong việc tìm hiểu kỹ thuật, bút pháp của nhà văn, cấu trúc, chủ đề của văn bản. Về phần mình, người dạy sẽ đưa ra những câu hỏi đa dạng có tác dụng kích thích tính độc lập trong cảm thụ văn bản văn học của người học, ví dụ: *cái gì trong văn bản gây một hiệu ứng cảm xúc tức thì nơi bạn? Cái gì trong văn bản để lại ấn tượng mạnh nhất cho bạn?*

3. Lựa chọn chủ đề, tài liệu và xác định mục tiêu của dạy và học tác phẩm văn học

Việc lựa chọn các chủ đề để giảng dạy trên lớp đóng một vai trò rất quan trọng, phải xuất phát từ nhu cầu của người học. Theo [1], thì nhu cầu đó phải đặt trên trục sau đây:

Tôi

||

Ở đây

Thế giới của người học

||

Hiện nay

Chúng ta bắt đầu với **ở đây**: đó là tìm kiếm tính cấp thiết và tính thời sự của mỗi tính chất được đặt trong mối quan hệ tương tác lẫn nhau:

- **Tính chất cá nhân** nằm trong mối quan hệ giữa Tôi và những người khác trong phạm vi của xã hội nơi Tôi đang sống

- **Tính chất xã hội** và khu vực đặt trong mối quan hệ giữa nhóm xã hội của Tôi và các nhóm xã hội và khu vực khác

- **Tính chất quốc gia** đặt trong mối quan hệ giữa đất nước tôi và các nước khác

Tóm lại, những chủ đề được khai thác trong lớp học phải liên quan đến khu vực, đất nước và cá nhân người học. Việc lựa chọn các nguồn văn bản văn học để đưa vào giảng dạy phải nhằm vào mục tiêu là cung cấp và làm giàu vốn kiến thức văn hóa của người học. Bản chất của quá trình tích lũy đó là phát hiện *phương thức tư duy, nhận thức và hành động* của một cộng đồng, một dân tộc khác. Những nguồn tư liệu gần gũi với mối quan tâm của người học chắc chắn sẽ đánh thức lòng ham đọc ở họ và thôi thúc họ tìm hiểu những vấn đề thiết thân, những bài học cuộc đời ẩn chứa dưới từng trang giấy.

Mặt khác, mục tiêu của việc dạy học tác phẩm văn học trước hết là tạo lập niềm hứng thú **đọc**, tiếp theo là rèn luyện kỹ năng thuyết

trình qua phần trình bày **nói** và cuối cùng là khơi dậy lòng ham thích được **viết** ra những điều mà người học cảm nhận được từ các tác phẩm văn học. Đó là mục tiêu chung còn trong quá trình dạy và học các văn bản văn học lại có những mục tiêu cụ thể. Người dạy phải sử dụng các kỹ thuật giảng dạy phù hợp để cung cấp cho người học một phương pháp làm việc độc lập, người học có thể vận dụng một cách sáng tạo các công cụ phân tích khi đứng trước một văn bản phức tạp. Cuối cùng, chúng ta cũng không được phép quên rằng phân tích một văn bản văn học đồng nghĩa với việc nâng cao năng lực ngôn ngữ, giao tiếp và văn hóa.

4. Lựa chọn các biện pháp phù hợp

Việc lựa chọn các phương pháp tối ưu cho người dạy đã gây nên nhiều cuộc tranh cãi quyết liệt. Tuy nhiên, các nhà giáo học pháp đều thống nhất rằng không có một phương pháp giảng dạy lí tưởng, có giá trị vĩnh cửu cho tất cả mọi đối tượng người học, mọi cơ sở đào tạo.

Điều cốt lõi nhất trong việc lựa chọn các biện pháp tối ưu cho việc giảng dạy trên lớp là chống lại sự nhàm chán và duy trì niềm đam mê, hứng khởi của người học. Các thủ pháp kích thích năng lực sáng tạo cá nhân của người học được thể hiện qua hệ thống câu hỏi của người dạy. Hệ thống câu hỏi này đóng một vai trò quan trọng còn hơn cả các câu trả lời của người học bởi nó mang chức năng định hướng, dẫn dắt người học nắm bắt, giải thích đúng nghĩa của tác phẩm văn học.

Với đối tượng là sinh viên ngành tiếng Pháp, học tác phẩm văn học Pháp bằng tiếng Pháp, việc xây dựng chương trình giảng dạy văn học phải chú ý đến mức độ văn bản đi từ dễ đến khó, hay nói một cách khác là “người dạy phải mở từ từ cánh cửa văn học, bằng cách lựa chọn các văn bản phù hợp với đối tượng người học” [3]. Ví dụ: Khi dạy môn *Văn học Pháp qua các thể loại*, chúng tôi thường bắt đầu bằng văn xuôi (truyện ngắn, tiểu thuyết), tiếp đó là thể loại kịch và cuối cùng là thơ.

Trong chiến lược giảng dạy văn học Pháp đối với các lớp chuyên ngoại ngữ, ngoài các kỹ năng chuyên biệt của phân tích văn bản văn học, chúng tôi còn chú trọng đến các biện pháp nhằm nâng cao bốn kỹ năng cơ bản thực hành tiếng: đọc hiểu, diễn đạt viết, nghe hiểu, diễn đạt nói.

Xuất phát từ các văn bản “mẫu gốc” được khai thác trên lớp, người dạy cần yêu cầu sinh viên làm việc qua hệ thống các bài trích dẫn đọc thêm hoặc qua một tác phẩm trọn vẹn. Người dạy cũng cần đa dạng hóa các hình thức bài tập tranh luận, các bài tập sáng tạo về kỹ năng viết tùy theo đối tượng người học. Ví dụ đối với lớp hệ sư phạm thì chú trọng đến các bài tập viết, phân tích một chủ đề nào đó và trình bày trên lớp; đối với lớp hệ phiên dịch thì chú trọng đến các bài tập tranh luận và bài tập dịch viết.

5. Các bước tiến hành của quá trình dạy và học tác phẩm văn học

Một bài giảng phân tích văn bản văn học bao gồm ba giai đoạn, tuân theo một trật tự lô-gíc sau đây:

- + Giai đoạn trước khi phân tích văn bản hay còn gọi là giai đoạn chuẩn bị
- + Giai đoạn phân tích văn bản
- + Các hình thức hoạt động sau giai đoạn phân tích văn bản

5.1. Giai đoạn trước khi phân tích văn bản

Với tư cách giáo viên, chúng ta luôn mong ước việc đọc một tác phẩm văn học đối với người học được xuất phát từ niềm vui thích, niềm đam mê phát hiện những chân trời mới lạ của tri thức, vẻ đẹp của ngôn từ, những rung động trào dâng do những trang sách mang lại. Nhưng trong bối cảnh hiện nay, văn hóa đọc đang ở tình trạng báo động, không những trong giới trẻ nói chung mà ngay cả đối với sinh viên ngành ngữ văn, việc đọc tác phẩm cũng không còn là hứng thú với họ nữa. Chính vì vậy, trách nhiệm lớn nhất, quan trọng nhất của người dạy

là xây dựng được một thói quen đọc tác phẩm. Để làm được điều đó, người dạy phải bắt đầu từ những yêu cầu cụ thể đối với việc chuẩn bị đọc văn bản, có kiểm tra và đánh giá trước khi đi sâu vào phân tích văn bản.

Ngay từ bài giảng đầu tiên, sau khi giới thiệu đại cương môn học: nội dung, thời gian, hình thức kiểm tra-đánh giá, tài liệu tham khảo bắt buộc và không bắt buộc, giáo viên thông báo cho sinh viên danh sách các văn bản phải đọc bắt buộc ở nhà. Để chuẩn bị cho từng bài phân tích trên lớp, người dạy yêu cầu sinh viên tự đọc bài ở nhà, có thể chỉ là một đoạn trích hoặc một tác phẩm trọn vẹn (một truyện ngắn đối với lớp bình thường, một tiểu thuyết ngắn đối với lớp chất lượng cao). Họ có thể sử dụng các sách chuyên khảo và các loại từ điển khác nhau để tìm hiểu nghĩa của những từ mới, các vấn đề ngữ pháp... Khi đến lớp, giáo viên bắt đầu bài giảng bằng hình thức yêu cầu sinh viên trình bày những điều thu hoạch được từ văn bản và chỉ ra những khó khăn trong quá trình đọc văn bản. Với hình thức này, người học sẽ chủ động hơn trong việc tiếp nhận văn bản. Tuy nhiên, đối với những vấn đề khó và trừu tượng thì sự phân tích, dẫn dắt của người dạy là cần thiết nhằm giúp người học vượt qua được những trở lực ngăn cản việc cắt nghĩa chính xác văn bản.

Việc đọc tác phẩm văn học bằng nguyên tác phải được coi là loại hình bài tập bắt buộc, phải được duy trì liên tục trong quá trình học các môn bắt buộc hoặc tự chọn như: *Lịch sử văn học Pháp, Tiểu thuyết và Truyện ngắn Pháp, Kịch và Thơ Pháp*. Giáo viên cần hướng dẫn sinh viên cách đọc có phương pháp (lecture méthodique), hướng dẫn sinh viên ghi chép những nhận xét dưới dạng các loại phiếu (fiche) khác nhau: tóm tắt câu chuyện, kỹ thuật xây dựng nhân vật, không gian nghệ thuật, thời gian nghệ thuật, ý nghĩa xã hội, văn hóa, ý kiến phê bình về tác phẩm... Khi kiểm tra đánh giá, bài tập đọc tác phẩm văn học (lecture des tetxtes littéraires) có thể được tính 30% điểm của toàn môn học.

Chúng tôi xin lưu ý rằng loại hình bài tập đọc trọn vẹn một tác phẩm văn học là bài tập bắt buộc đối với học sinh trung học cơ sở (collège) và trung học phổ thông (lycée) của Pháp. Trung bình mỗi năm học, học sinh phải đọc tối thiểu ba tác phẩm trọn vẹn có dung lượng khoảng từ 200 trang đến hơn 300 trang. Loại hình bài tập này hướng người học đến một cách đọc chuyên nghiệp, mang tính chất nghiên cứu. Biện pháp này rất hữu hiệu nhưng chưa bao giờ được thực hiện ở bậc phổ thông cũng như ở bậc đại học ở Việt Nam. Trước đây, trong thời kỳ vàng son của văn hóa đọc, khi đọc chưa phải đối đầu với sự ra đời của các phương tiện thông tin nghe-nhìn thì đây chính là hình thức giải trí phổ cập đối với học sinh và sinh viên. Tuy vậy, hình thức đọc này chỉ mang tính tự phát, không có hướng dẫn theo cách thức đọc có phương pháp dành cho người đọc chuyên nghiệp.

5.2. Giai đoạn phân tích văn bản

Giai đoạn này chú trọng vào các yếu tố đặc trưng của văn bản văn học. Ngay từ những phút đầu tiên của tiết học, giáo viên cần tạo một bầu không khí văn chương qua nhiều hình thức. Có thể giáo viên hoặc sinh viên đọc diễn cảm một bài thơ, một đoạn văn xuôi giàu nhạc điệu, không quá khó hiểu về mặt nội dung. Người dạy có thể lựa chọn các biện pháp phù hợp với từng thể loại. Ví dụ, đối với đoạn trích thể loại kịch, giáo viên có thể yêu cầu sinh viên đọc to lời thoại, nếu phòng học được trang bị các phương tiện nghe- nhìn thì có thể cho sinh viên xem hoặc/và nghe một trích đoạn diễn của vở kịch. Ở giai đoạn đầu tiên này, nên tránh đặt kiểu dạng câu hỏi sau cho sinh viên: *Hãy bình luận đoạn trích/tác phẩm này?*.

Sau phần tạo cảm hứng văn học, người dạy thực hiện công việc giúp người học hiểu sâu văn bản văn học qua các bước sau đây:

+ Bước 1: Để người học nắm bắt được ý nghĩa khái quát của văn bản, giáo viên sử dụng kỹ thuật: câu hỏi - trả lời. Ví dụ: Chủ đề chính của văn bản là gì? Được trích từ tác phẩm nào?

Văn bản bao gồm mấy phân đoạn? Ý chính của mỗi phân đoạn là gì? Đầu đề của văn bản gọi nên điều gì?

+ Bước 2: Người học đưa ra những nhận xét khác nhau, người dạy tổng hợp và viết lên bảng những nhận định chính xác, người học phải chép những nhận định đó vào vở của mình

+ Bước 3: Người học đi sâu vào nghiên cứu chi tiết văn bản qua các bình diện : ngữ âm, từ vựng, ngữ pháp, ngữ nghĩa, ngữ dụng, tu từ, đặt trong mối quan hệ với các tính chất đặc thù của từng loại hình văn bản (tự sự, thơ, kịch). Xuất phát từ việc “tháo dỡ” văn bản về mặt ngôn ngữ, giáo viên hướng dẫn người học tìm ý nghĩa, giá trị nội dung và nghệ thuật, thông điệp mà nhà văn muốn gửi đến độc giả. Giáo viên nên khuyến khích người học đưa ra những nhận xét của riêng mình, nên khuyến khích người học thực hiện các thao tác so sánh, đối chiếu với các tác phẩm văn học trong nước để tìm ra những điểm tương đồng và khác biệt. Ví dụ: khi giảng một bài thơ thuộc trường phái lãng mạn hoặc tượng trưng Pháp thế kỷ XIX, giáo viên có thể yêu cầu sinh viên so sánh với Thơ Mới của Việt Nam, tìm ra những nét chung, những hình ảnh tiêu biểu của hai nền thơ. Sự mở rộng này không quá khó đối với sinh viên năm thứ IV, bởi lẽ Thơ Mới chịu ảnh hưởng sâu sắc của thơ lãng mạn Pháp, hơn nữa người học cũng đã được học Thơ Mới trong chương trình phổ thông trung học. Biện pháp so sánh này giúp sinh viên dễ dàng thấu hiểu văn bản dựa trên vốn kiến thức có sẵn, tạo hứng thú cho sinh viên khi họ được trình bày những nhận xét rất riêng của cá nhân mình và tạo cơ hội cho họ khẳng định khả năng cảm thụ văn học một cách độc lập.

5.3. Các hình thức hoạt động sau giai đoạn phân tích văn bản (*dépasser le texte*)

Để kiểm tra mức độ hiểu đúng tác phẩm văn học, người dạy yêu cầu sinh viên thực hiện các dạng bài tập đa dạng, đồng thời rèn luyện các kỹ năng nói và viết. Các hình thức hoạt động này cần phải tiến hành hết sức linh hoạt và

sáng tạo nhằm đánh thức và duy trì niềm đam mê văn học, khôi phục văn hóa đọc đang trong thời kỳ phải chịu sự cạnh tranh quyết liệt với các phương tiện nghe - nhìn hiện đại. Sau đây là một số hình thức hoạt động sau giai đoạn phân tích văn bản:

+ Trình bày bản tóm tắt (nói hoặc viết) những ý chính của văn bản (đối với các văn bản tự sự thì dựa trên sơ đồ tự sự - schéma narratif để đưa ra tóm tắt quá trình biến đổi của câu chuyện hướng tới một kiểu biến cố nhằm thể hiện thông điệp của văn bản).

+ Tuỳ theo trình độ của người học, giáo viên yêu cầu mỗi sinh viên tự chọn một vấn đề của văn bản để thực hiện bài *Tập làm văn bình giảng*. Đối với sinh viên năm thứ III có thể yêu cầu viết phần mở đầu bài bình giảng văn học (l'introduction du commentaire littéraire). Đối với sinh viên năm cuối có thể yêu cầu viết trọn vẹn bài bình giảng văn học về một vấn đề nào đó thuộc nội dung xã hội- văn hóa hoặc nghệ thuật (nghệ thuật xây dựng không gian, nhân vật...). Dạng bài tập này có thể được coi như bài kiểm tra điều kiện, có cho điểm hoặc như bài kiểm tra giữa học kỳ.

+ Bài tập phóng tác: sinh viên viết tiếp phần tiếp theo của câu chuyện; thay đổi vị trí của người kể chuyện...

+ Đối với lớp chuyên Pháp theo hệ sư phạm, giáo viên yêu cầu sinh viên chọn một truyện ngắn hoặc một tiểu thuyết đọc ở nhà rồi viết bài bình luận. Bài bình luận này sẽ được trình bày trên lớp dưới hình thức một buổi thảo luận nhỏ về một tác phẩm văn học xoay quanh các vấn đề nội dung và nghệ thuật của tác phẩm.

+ Để tạo hứng thú cho sinh viên, có thể chọn và cho học sinh xem bộ phim đã dựng theo tác phẩm văn học, sau đó yêu cầu họ trình bày các nhận xét về nhân vật, kỹ thuật miêu tả không gian, thời gian... và phát biểu cảm xúc, ấn tượng của riêng mình, so sánh tác phẩm văn học và bộ phim chuyển thể. Như vậy, với hình thức này, người học có thể rèn luyện đồng thời hai kỹ năng nghe và nói.

+ Đối với các lớp biên dịch, có thể yêu cầu sinh viên thực hiện dạng bài tập dịch từ truyện ngắn đương đại có nội dung phản ánh cuộc sống của thế hệ trẻ, hoặc chọn dịch những bài thơ có cấu trúc câu chuẩn mực sang tiếng Việt. Có thể thành lập các nhóm sáng tác văn thơ bằng tiếng Pháp, in tuyển tập các bài viết và phổ biến trong sinh viên. Các hoạt động này rất thiết thực, vừa rèn luyện kỹ năng viết, vừa tạo hứng thú cho sinh viên, xóa bỏ những định kiến về tính chất phức tạp, khó hiểu của văn bản văn học, củng cố niềm tin vào năng lực cảm thụ tác phẩm văn học của người học.

+ Trong thực tế, một số giáo trình dạy thực hành tiếng đã đưa vào chương trình một số tác phẩm văn học dưới dạng các đoạn trích hoặc các bài thơ đơn giản. Sau khi được trang bị về phương pháp dạy văn bản văn học theo loại hình, thể loại và đường hướng giao tiếp thì giáo viên dạy tiếng Pháp thực hành có thể áp dụng loại bài tập tổng hợp (exercice de synthèse).

6. Kết luận

Việc ứng dụng những biện pháp giáo học pháp này đòi hỏi người dạy phải có những hiểu

biết về nhiều lĩnh vực: ngôn ngữ học, xã hội học, triết học, lịch sử ... bởi văn học là tổng hòa của các ngành khoa học trên, ngoài ra họ phải có năng lực sư phạm trong việc rèn luyện các kỹ năng có tính chất tổng hợp cho người học, giúp người học nâng cao khả năng tiếp nhận tác phẩm văn học một cách độc lập và sáng tạo, và điều quan trọng cuối cùng là biết khơi dậy ở người học tình yêu văn chương, sự trân trọng các giá trị tinh thần do các tác phẩm văn học mang lại. Bằng việc chỉ ra tính khoa học và hiệu quả của việc áp dụng phương pháp dạy học văn bản văn học theo đặc điểm loại hình và theo đường hướng giao tiếp, chúng tôi mong muốn thay đổi một phần không khí “ảm đạm” của việc đọc và học tác phẩm văn học, góp phần tôn vinh những giá trị nhân văn, giá trị thẩm mỹ nghệ thuật của các tác phẩm văn học.

Tài liệu tham khảo

- [1] Jean - Louis Joubert (dir.), *Littérature francophone*, Nathan, Paris, 1992.
- [2] Jean- Louis ROY (dir.), *Guide pédagogique pour Littérature francophone*, Nathan, 1992.
- [3] André Reboullet (dir.), *Guide pédagogique pour le professeur de français langue étrangère*, Hachette, 1973.

Diversifying approaches and exploiting literary text

Nguyen Thi Binh

Department of French language and civilization, University of Languages and International Studies, Vietnam National University, Hanoi, Pham Van Dong street, Cau Giay, Hanoi, Vietnam

Approaching poetry in exploiting literary text require both teachers and learners study on the art of wording in its organizational and reflective functions of social, cultural and philosophical contents. The application of teaching-learning method in genres and characteristics, and exploit literary text through communication approach are represented by analyzing literary text rules, proper reading, literary novel selecting and literary learning-teaching process..

Key Words: Exploiting literary text, poetry, type, genre, exploit literary text through communication approach.